

Отримана 18.03.2026

Прорецензована: 17.04.2026

Прийнята до друку: 21.04.2026

Електронна адреса: vasyi.zhukovskiy@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-1741-1079>

Електронна адреса: kateryna.yakunina@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-2948-0429>

DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2026-30-95-100>

Жуковський В., Якуніна К. Біоетика в соціальному вченні українських християнських церков. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. № 30. С. 95–100.

УДК 236.2

Василь Жуковський, Катерина Якуніна

БІОЕТИКА В СОЦІАЛЬНОМУ ВЧЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ

У статті здійснено комплексний аналіз біоетичної проблематики у соціальному вченні християнських церков України в умовах сучасних суспільних трансформацій. Біоетика розглядається як міждисциплінарна сфера, що формується на перетині права, медицини, біології, етики та релігійного світогляду. Особливу увагу приділено впливу історико-культурних традицій, релігійних переконань і моделі державно-церковних відносин на формування біоетичних підходів в українському суспільстві.

У дослідженні висвітлено особливості соціального вчення католицьких, православних і протестантських церков України щодо проблем абортів, евтаназії, трансплантації органів, репродуктивних технологій, генної інженерії та захисту людської гідності. Встановлено, що попри конфесійні відмінності, християнські церкви України дотримуються спільної позиції щодо святості людського життя від моменту зачаття до природної смерті та наголошують на неприпустимості дегуманізації людини внаслідок неконтрольованого розвитку біомедичних технологій.

Окрему увагу приділено діяльності Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій у формуванні суспільної позиції щодо біоетичних викликів, а також трансформації соціального служіння церков в умовах повномасштабної війни. Досліджено розвиток військового, медичного та соціального капеланства як важливого елементу сучасної християнської соціальної практики. Зроблено висновок, що соціальне вчення християнських церков України перебуває у процесі динамічного розвитку, поєднуючи традиційні богословські засади із відповіддю на сучасні біоетичні виклики та потреби українського суспільства.

Ключові слова: біоетика, християнські церкви України, соціальне вчення церкви, Святе Письмо, душеопіка, душпастирство, капеланство.

Vasyl Zhukovskiy, Kateryna Yakunina

BIOETHICS IN THE SOCIAL TEACHING OF UKRAINIAN CHRISTIAN CHURCHES

The article provides a comprehensive analysis of bioethical issues in the social teaching of Christian churches in Ukraine under the conditions of contemporary social transformations. Bioethics is considered as an interdisciplinary field formed at the intersection of law, medicine, biology, ethics, and religious worldview. Particular attention is paid to the influence of historical and cultural traditions, religious beliefs, and the model of church-state relations on the formation of bioethical approaches in Ukrainian society.

The paper examines the specific features of the social teaching of Catholic, Orthodox, and Protestant churches in Ukraine regarding abortion, euthanasia, organ transplantation, reproductive technologies, genetic engineering, and the protection of human dignity. It is established that despite confessional differences, Christian churches in Ukraine share a common position on the sanctity of human life from conception to natural death and emphasize the inadmissibility of human dehumanization caused by the uncontrolled development of biomedical technologies.

Special attention is devoted to the activities of the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations in shaping public attitudes toward bioethical challenges, as well as to the transformation of church social ministry during the full-scale war in Ukraine. The development of military, medical, and social chaplaincy is analyzed as an important element of contemporary Christian social practice. The study concludes that the social teaching of Christian churches in Ukraine is undergoing dynamic development, combining traditional theological principles with responses to modern bioethical challenges and the needs of Ukrainian society.

Keywords: bioethics, Christian churches of Ukraine, social teaching of the Church, Holy Scripture, spiritual care, pastoral ministry, chaplaincy.

Актуальність проблеми дослідження. Біоетична проблематика формується на стику права, біології, медицини та етики; її предметом «аналізу» є людина як біологічна, соціальна та духовна істота. Така триєдність привносить до проблеми біоетики ще й світоглядний компонент, який часто є ширшим (чи конкретизованим) за питання етики, – це і історико-культурна традиція, в якій виховувалась людина, її політичні вподобання, національні звичаї, релігійні переконання. В цьому контексті, при розгляді біоетичних проблем важливо враховувати регіональний вимір соціального контексту. А це і правова традиція певної країни, і система державно-церковних взаємин в певній країні, і норми міжнародного права прийняті на державному рівні, а також соціально-економічний рівень розвитку певної території. В цьому контексті, актуальним є розгляд імплементації біоетичних концептів в соціальному вченні християнських церков України. Подібні дослідження дозволяють простежити не лише плинність\сталість біоетичної проблематики для громадян певної країни та християн, а й відстежити як традиційність чи демократичність поглядів Церкви на сучасні соціальні проблеми впливає на державно-церковні відносини.

Мета дослідження полягає в аналізі соціального вчення українських християнських церков та висвітленні в ньому питань біоетики.

Нормативне регламентування біоетичних питань в Україні. На сьогодні біоетичні питання регламентуються низкою нормативних актів, прийнятих на міжнародному рівні, а саме: Нюрнберзький кодекс (1947), Загальна декларація прав людини (1948), Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації (далі – ВМА) (1964-2013); Венеціанська декларація про термінальний стан (1983); Декларація ВМА щодо еутаназії (1987 р.), Декларація ВМА щодо трансплантації органів (1987), Конвенція про права людини та біомедицину (1997) та додаткові Протоколи до неї 1998 р., 2002 р., 2005 р., 2008 р.¹, Загальна декларація про біоетику та права людини (2005) та ін. В Україні питання біоетики регламентується Конституцією України, Законом України «Основи законодавства про охорону здоров'я»² та нормативно-правовими актами МОЗ України. Ці документи затверджують основні принципи біоетики: людську гідність та права людини; пріоритетність інтересів людини над інтересами науки та суспільства; повага до здатності приймати самостійні рішення; поінформованість та попереднє погодження; недоторканність і цілісність особи; конфіденційність; рівність, справедливість та рівноправність та ін. [17]. Разом з тим, як зазначає, о. Ігор Онищук: «З огляду на субстанційну єдність з нематеріальною душею, людське тіло ... радше, є частиною особи, через яку вона проявляє і виражає себе» [10]. В цьому контексті біоетичні питання, які піднімаються в соціальному вченні Церкви розкриваються з позиції основ християнського віровчення, Біблійних Заповідей, канонічного права Церкви.

Християнські церкви, які присутні в Україні³ діють в межах законодавства України, а також у межах власних задокументованих (РКЦ, УПЦ (МП)) чи декларованих принципів та соціальних вчень. Згідно з прийнятою в Україні формою державно-церковних відносин, релігійні організації повинні дотримуватись законів України, а «держава ...сприяє встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами, які сповідують релігію або не сповідують її, між віруючими різних віросповідань та їх релігійними організаціями; бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству» (Ст.5) [4]. В цьому контексті, релігійні організації через діяльність дорадчого органу – Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій (далі – ВРЦПРО), чи через звернення безпосередньо від Церкви, реагують на зміни нормативного регламентування біоетичних питань в Україні, тим самим проголошуючи усталеність соціального вчення Церкви.

Так, релігійні організації та МОЗ спільно опрацьовували законодавчу та етичну базу в питанні трансплантації органів та дотичного питання – констатації смерті людини. В цьому питанні представники ВРЦПРО звертають увагу на те, що збереження життя ближнього – це «акт милосердя»: «Безкорисливе дарування органів цілком можливе: водночас це має бути свідоме й добровільне рішення людини, оскільки лише добровільне рішення є моральним» [15].

¹ Україна підписала «Конвенцію про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

³ Римо-католицька церква (РКЦ), Греко-католицька церква України (УГКЦ), Православна церква України (ПЦУ), Українська православна церква (Московського патріархату) (УПЦ (МП)), протестантські церкви та союзи євангельського, баптистського, п'ятидесятницького, адвентистського та інших спрямувань.

Разом з тим, у питаннях експериментів із зародками, легалізація абортів християнські церкви України та члени ВРЦПРО одностайно стоять на позиції, яка захищає цінність всякого життя. У 2021 р. ВРЦПРО виступила із «Зверненням про гідність і велич дару людського життя» [5], а в 2023 р. заклала Парламент України відхилити законопроект щодо легалізації експериментів з зародками людини, зауважуючи, що «основи віровчення різних конфесій дозволяють зробити єдиний висновок про те, що зародок людини має цінність в собі і не може бути зведений до рівня предмету, засобу вжитку, не повинен бути позбавлений своєї ідентичності та людських прав» [14].

Релігійні організації України активно долучилися до обговорення змін в соціальній політиці України, які можуть мати вплив на зміну етичних принципів та моральних принципів, суголосних християнському вченні. Так, у 2020 р. ВРЦПРО активно долучилася до обговорення «Партнерства Біарріц» та ратифікації Стамбульської конвенції, яка, уточнюючи поняття «гендеру» та «гендерної рівності», на їх думку, «замість боротьби з дискримінацією за ознакою статі впроваджує гендерну ідеологію, згідно з якою в якості норми популяризується ідея самостійного вибору людиною своєї «гендерної ідентичності»» [13].

Повномасштабна війна в Україні ще більше загострила питання соціального вчення християнських церков України та залученість релігійних організацій до душеопіки громадян в часи війни. Якщо до початку повномасштабної війни, релігійні організації або ж відстоювали свою позицію некомбатанства щодо участі у бойових діях (Станіслав Носов (АСД в Україні)), або ж підтримували право своїх вірних на захист (Митрополит Епіфаній, Блаженніший Святослав (Шевчук), глава ВСЦ ЄХБ Валерій Антонюк, Саїд Ісмаїлов), то її початок та масштаби сприяли переосмисленню позиції. За період повномасштабної війни релігійні організації України перейшли від духовної та соціальної опіки нужденним до розгортання та формування мережі капеланського служіння за різними напрямками: військове, медичне, соціальне та ін. Ця мережа діє нормативно – як штатні капелани у війську та закладах охорони здоров'я⁴, та самоорганізовано – як капелани-волонтери. Як зазначає очільниця капеланської служби Сухопутних військ ЗСУ Лариса Полянська: «Волонтери – це і є суспільство. Хтось біля плити, хтось учить дітей, хтось вантажиться тюками й їде на фронт. Ми зараз – суспільство волонтерів» [2].

Соціальна доктрина католицьких церков України. Католицькі церкви у своєму соціальному служінні керуються «Компендіумом соціальної доктрини Церкви». Біоетична концепція, викладена в Компендіумі, ґрунтується на непорушному фундаменті людської гідності, яка розглядається не як дар суспільства, а як онтологічна характеристика особи, створеної за образом Божим. Документ наголошує, що «людина не може бути засобом реалізації економічних, соціальних чи політичних планів, нав'язаних будь якою владою, навіть в ім'я можливого прогресу як громадянського суспільства, так і окремих осіб, тепер чи в майбутньому» [6, с. 93], оскільки вона є суб'єктом і центром суспільного життя. Це твердження стає ключовим критерієм для оцінки будь-яких біотехнологічних втручань. Церква наполягає на тому, що право на життя є первинним і фундаментальним, зазначаючи, що «першим правом у цьому переліку є право на життя від зачаття до природної смерті» [6, с. 105]. У цьому контексті аборти та евтаназія засуджуються як прояви «культури смерті», що суперечать справжньому прогресу людства.

Особлива увагу в документі приділяється межах наукового пізнання та технічної могутності. Компендіум стверджує, що наука і техніка мають служити людині, а не панувати над нею. Зокрема, у питаннях генетики та молекулярної біології зазначається, що «мусимо усвідомити, що не можна втручатися в одну зі сфер екосистеми, без урахування наслідків такого втручання для інших сфер і добробуту майбутніх поколінь» [6, с. 284]. Церква застерігає від ідеології безмежного панування над природою: біотехнології повинні використовуватися розсудливо, з урахуванням екологічних та етичних наслідків для майбутніх поколінь.

Біоетичні питання в документі також нерозривно пов'язані з природою сім'ї та передачею життя. Документ підкреслює, що дитина має право бути плодом подружньої любові, а не продуктом лабораторних технологій. Щодо сексуальності та союзу чоловіка і жінки, Компендіум вказує, що

⁴ ЗУ «Про службу військового капелана» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>; Наказ МОЗ України «Про затвердження Номенклатури спеціальностей професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я, Переліку циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0159-24/en/ed20250225#Text>

«об’єктивна» сутність подружжя полягає у тому, що воно створюється задля народження і виховання дітей» [6, с. 146]. Будь-які альтернативні форми, включаючи гомосексуальні союзи, розглядаються як такі, що не відповідають природному закону, оскільки вони за своєю суттю позбавлені здатності до дітонародження.

Таким чином, біоетика в соціальному вченні Католицької Церкви – це комплексна система захисту людської особистості від дегуманізації в епоху технологічного розвитку. У підсумку, документ закликає до «етичного пробудження», наголошуючи: «щоб зробити суспільство людянішим, гідним людської особи, потрібно відновити цінність любові в суспільному житті (в політичній, економічній і культурній сферах) і зробити її постійною і найвищою нормою будь якої діяльності» [6, с. 354].

Соціальна концепція ПЦУ. Православна Церква України (ПЦУ) наразі не має офіційного затвердженого документа проте з 2018 р. активно формує та транслює власне соціальне вчення, орієнтуючись на документ Вселенського патріархату «За життя світу» (2020). В теперішніх умовах, враховуючи умови становлення нової інституції, а саме – формування нової мережі православних церков, адаптацію під карантинні умови періоду напдемії, російсько-українську війну, – основна увага ПЦУ зосереджена на волонтерстві, військовому та медичному капеланстві, захисті прав людини, демократичних цінностях та допомозі вразливим верствам населення.

Згаданий вище документ «За життя світу», схвалений Вселенським Патріархатом, представляє глибокий і водночас відкритий погляд на сучасні біоетичні виклики, розглядаючи їх через призму святості людського життя та Божого творіння. Аналізуючи текст, стає очевидним, що Церква прагне не просто забороняти, а духовно скеровувати науковий прогрес, наголошуючи, що «створена за образом і подобою Божою, кожна людина унікальна й безцінна, і кожна є особливим об’єктом Божої любові» [3]. Документ підкреслює, що будь-які медичні втручання повинні поважати гідність особи, адже людське тіло є «храмом Святого Духа».

Щодо питань репродуктивних технологій, текст демонструє пастирську розсудливість. Хоча Церква обережно ставиться до методів, що можуть призводити до маніпуляцій із життям, вона водночас співчуває подружнім парам, зазначаючи, що «Церква не заперечує проти використання деяких репродуктивних технологій, що вже доступні або перебувають на стадії розробки, для пар, які щиро бажають мати дітей, але не можуть зачати без сторонньої допомоги» [3]. Проте документ застерігає проти комерціалізації народження, особливу увагу приділяється захисту ембріонів, оскільки «уже в утробі кожен з нас є духовною істотою, особою, створеною за образом Божим для того, щоб радіти в присутності Бога» [3].

У питанні закінчення земного життя документ займає тверду позицію проти евтаназії, аргументуючи це тим, що «не можна квапити смерть навіть тоді, коли людина потерпає від жахливих хвороб, яким би милостивим це не видавалося; образ Божий залишається недоторканим навіть в останні дні людини на землі» [3]. Церква вважає, що страждання мають полегшуватися паліативною допомогою, але не через позбавлення життя.

Загалом, аналіз документа показує, що Вселенське православ’я закликає до критичного, але конструктивного діалогу з наукою. Таким чином, документ «За життя світу» пропонує етос відповідальності, де наукові досягнення поєднуються з духовною мудрістю заради збереження унікальності людської особистості.

Фактично, можна зазначити, що соціальне вчення сучасної ПЦУ формується на перетині власної ідентичності та глобального православного контексту. Як зазначає Л. Лозова, «для ПЦУ важливо не замикатися у внутрішніх питаннях, бо рецепція документа «За життя світу» дозволяє українському православ’ю говорити однією мовою з цивілізованим світом, уникаючи пасток фундаменталізму та ізоляціонізму» [8]. Авторка зазначає, що соціальне вчення – це не застигла догма, а динамічний діалог. Таким чином, соціальне вчення ПЦУ будується на принципі «патріотичної відкритості». З одного боку, воно міцно вкорінене в національні інтереси, з іншого – через інтеграцію із загальноправославними інтелектуальними рухами, ПЦУ формує сучасну біоетичну та соціальну повістку, де людина постає не об’єктом опіки, а вільним співтворцем.

Соціальна концепція УПЦ (МП). «Основи соціальної концепції Української Православної Церкви» прийняті в 2002 р. містить окремий розділ, що регламентує питання біоетики. Традиційним для християнських церков України є трактування людського життя як дару Божого, що обумовлює заборону на аборти, засуджує знищення ембріонів та евтаназію: «Евтаназія є формою вбивства або самогубства, залежно від того, хто бере у ній участь... Церква залишається вірною заповіді Божій «Не

вбивай» (Вих. 20. 13)» [12]. Разом з тим, УПЦ (МП) визнає право хворого відмовитися від штучних методів підтримання життя, які лише затягують агонію: «Продовження життя за допомогою штучних засобів, при яких фактично діють лише окремі органи, не може вважатися обов'язковим» [12]. Разом з тим, Церква підтримує трансплантацію органів як «акт любові та самопожертви». Документ також розрізняє методи, які допомагають природному зачаттю, та ті, що порушують цілісність шлюбу або знищують «зайві» ембріони: «Морально неприпустимими з православної точки зору є всі різновиди екстракорпорального (позатілесного) запліднення, що передбачають заготівлю, консервацію та навмисне руйнування «надлишкових» ембріонів» [12]. До «неприродних» практик УПЦ (МП) також відносить сурогатне материнство, яке є «руйнуванням глибокої духовної та фізичної близькості, що встановлюється між матір'ю та дитиною вже під час вагітності» [12].

В соціальній концепції 2002 р. прослідковується обережне ставлення до генної інженерії (в т.ч. клонування), адже таке втручання може використовуватись як допомога, а може як «вдосконалення», що є втручанням в Божий план щодо людини. Будь-яка медична технологія має оцінюватися не за критерієм «чи ми це можемо», а за критерієм «чи це не шкодить духовному єству людини». Таким чином, соціальна концепція УПЦ (МП) є антропоцентричною та орієнтованою на священність людського життя. На думку Р. Мартич, «Цінність релігійних засад, зокрема православного віровчення, в тому, що воно обмежує моральну свавільність людини як в соціальній, так і в екологічній сфері... та утверджує об'єктивний онтологічний статус людської особистості, яка є образом і подобою Бога, сином Божим, а її тіло і душа – неділима єдність життєвої сили,... основа людського життя закорінена в духовному світі людини, співвіднесеному з божественною трансценденцією» [9, с. 28, 29].

Соціальна доктрина протестантських церков України. Протестантські церкви, як правило, не мають єдиного, централізованого соціального вчення, подібного до «Компендіуму», але багато з них розробили власні доктрини та активні соціальні концепції. Як зазначає Осипчук М., «на противагу до ригористичного підходу Католицької Церкви та принципу ікономії у Православ'ї, Протестантська церква має декілька позицій, які залежать від культурних контекстів, окремих віруючих та деномінації. Для прикладу євангелісти, п'ятидесятники, баптисти не підтримують питання евтаназії, абортів або штучну зміну статті, оскільки вважають це одним з порушень святості життя та особистості, як одна з рис людини, посилаючись, що це є Божим даром. Пресвітеріани, об'єднані церкви, лютерани мають дещо відмінні погляди на питання евтаназії, а саме тоді коли людина є невеличково хворою. Автономія волі також підпорядковується в більшій мірі Господові, але людина має право обирати рішення про завершення земного буття» [11, с. 217].

На підтвердження цьому, основи соціального вчення Церкви Адвентистів Сьомого Дня в Україні (АСД) складає захист гідності людини, свободи совісті та служіння суспільству, засновані на десяти біблійних заповідях та вірі у близьке Друге пришествя. Соціальна позиція базується на принципах християнської любові, рівності, здорового способу життя та активної допомоги людям [7].

У 2009 р. Всеукраїнська рада християнських церков підготувала «Соціальну доктрину євангельських християн України» в якій фіксувалися тлумачення євангельських християн питання абортів та контрацепції, трансплантації, евтаназії, транссексуальності (як виклику Богові-Творцеві). Автори Доктрини зазначають, що в питаннях біоетики вони дотримуються «традиційних для християнського світу поглядів», проте зазначають, що в питаннях поширення практики абортів прослідковується «ознака моральної деградації сучасного суспільства» [16, с. 9]. Важливою та сучасною є позиція, висловлена в Доктрині, щодо неприпустимості приховування смертельного діагнозу від пацієнта, що позбавляє людину можливості «усвідомити свої стосунки з Господом,.. можливість переосмислити свій життєвий шлях, а також затьмарює недовірою його відносини з близькими і лікарями» [16, с. 10].

Соціальне вчення протестантських церков активно реагує на виклики сучасного суспільства і через спільне служіння доносить важливість і незмінність принципів християнської любові та цінності людського життя: «Порушення Божого закону (оскільки Бог – це Любов) може мати трагічні і необоротні наслідки для людства. Всі інші закони, які не поважають Божого закону в загальній суті не є законами» [1, с. 155].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, аналіз соціального вчення християнських церков України засвідчив, що біоетична проблематика формується на перетині богословських, правових, медичних і соціокультурних підходів. Християнські церкви України, діючи в умовах демократичної моделі державно-церковних відносин, активно реагують на сучасні виклики біоетики,

поєднуючи вірність власним догматичним традиціям із необхідністю осмислення новітніх досягнень науки та медицини.

Дослідження показало, що попри конфесійні відмінності, соціальне вчення католицьких, православних та протестантських церков України має низку спільних засадничих принципів. Насамперед це визнання людського життя найвищою цінністю та даром Божим, утвердження людської гідності, негативне ставлення до абортів, евтаназії, експериментів із людськими ембріонами та практик, які можуть призводити до дегуманізації особистості. Водночас більшість церков підтримують розвиток медицини та науки за умови, що їх досягнення не суперечать моральним принципам християнського віровчення.

Встановлено, що католицька соціальна доктрина характеризується системністю та універсалізмом, прагненням поєднати богословське бачення з глобальними гуманістичними цінностями та спрямовує своє вчення до широкої аудиторії. Православний підхід акцентує увагу на духовній природі людини, сакральності тіла та необхідності морального контролю над технологічним прогресом. Протестантські церкви України, попри відсутність єдиного централізованого соціального документа, демонструють активну адаптацію до сучасних суспільних викликів, поєднуючи біблійні принципи із практичним соціальним служінням.

Особливого значення біоетичні питання набули в умовах повномасштабної війни в Україні. Війна актуалізувала проблеми медичної етики, паліативної допомоги, психологічної підтримки, військового та медичного капеланства. У цих умовах релігійні організації стали важливими суб'єктами суспільної солідарності та моральної підтримки населення, що свідчить про трансформацію соціального служіння церков від переважно декларативного рівня до практичного гуманітарного служіння.

Література:

1. Біоетика та християнські засади людини / Зінко о. Василь, Огірко О. В.1, Андрушко В. Т. *Медичне право України: проблеми становлення та розвитку*. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів, 2007. С. 148-156.
2. *Два фронти війни: фізичний і духовний. Розмова з очільницею капеланської служби Сухопутних військ ЗСУ Ларисою Полянською* / РІСУ. URL: https://risu.ua/dva-fronti-vijni-fizichnij-i-duhovnij-rozmova-z-ochilniceyu-kapelanskoyi-sluzhbi-suhoputnih-vijsk-zsu-larisoyu-polyanskoyu_n162399
3. *«За життя світу: На шляху до соціального етосу Православної Церкви»*. URL: <https://diaconia.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/FOR-THE-LIFE-OF-THE-WORLD-Toward-a-Social-Ethos-of-the-Orthodox-Church.pdf>
4. Закон України *«Про свободу совісті та релігійні організації»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
5. *Звернення ВРЦіРО про гідність і велич дару людського життя* / ВРЦіО. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-pro-life>
6. *Компендіум соціальної доктрини Церкви*. Київ: Видавництво «КАЙРОС», 2008. 549 с.
7. Куриляк В. (2020) Соціальне вчення та практики церкви адвентистів сьомого дня в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. № 4(48). С. 6-15.
8. Лозова Л. *Чому рецепція документу «За життя світу» важлива для України*. URL: <https://oou.org.ua/2022/02/15/chomu-reczeczziya-dokumentu-za-zhyttya-svitu-vazhlyva-dlya-ukrayiny/>
9. Мартич Р.В. (2016) Ідеї біоетики в сучасному православному дискурсі. *Софія*. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. № 1(5). С. 27-31.
10. о. Ігор Онищук. *Співвідношення норм міжнародного права і біомедичної етики як систем регулювання*. URL: https://risu.ua/spivvidnoshennya-norm-mizhnarodnogo-prava-i-biomedichnoyi-etiki-yak-sistem-regulyuvannya_n118185
11. Осипчук М. С. (2025) Вплив християнської етики на формування сучасних принципів біоетики. *Філософія, релігія та медицина в сучасну добу: матеріали VII Міжнар. наук. практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)*. Київ: НМУ ім. О. О. Богомольця, ПП «Видавництво «Фенікс»». С. 216-220.
12. *Основи соціальної концепції Української Православної Церкви*. URL: <https://dobro.church.ua/dokumenty-ucrc/>
13. *Рада Церков висловила застереження щодо співпраці в рамках «Партнерства Біарріц»* / ВРЦіО. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/news/uccro-statement-on-g7-biarritz-partnership-agenda>
14. *Рада Церков закликає Парламент України відхилити законопроект щодо легалізації експериментів з зародками людини* / РІСУ. URL: https://risu.ua/rada-cerkov-zaklikae-parlament-ukrayini-vidhiliti-zakonoproekt-z-legalizaciyi-eksperimentiv-z-zarodkami-lyudini_n138252
15. *Рада Церков і МОЗ налагоджують взаємодію у питаннях трансплантації та донорства* / ВРЦіРО. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/events/uccro-and-moz-discussed-transplantation-issues>
16. *Соціальна доктрина євангельських християн України*. Дніпропетровськ, 2009. 39 с.
17. *Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*. URL: <https://www.unesco.org/en/ethics-science-technology/bioethics-and-human-rights>